

Az utolsó részfejezetben, visszatérve a kommunikációs eljárások kérdésköréhez, a szerző arra keresi a választ, hogy összeállítható-e egy lista a gyakori kommunikációs folyamatok realizálására szolgáló tipikus lexikai elemekről, amely a hallgatók számára egy adott kommunikációs eljárás felismerésében segítségül szolgálhat. Két igen gyakori kommunikációs eljárást vizsgált meg: az *indoklást* és a *következtetést*, s mindkettőről azt tapasztalja, hogy ezek nem mindig explicit módon jelöltek, csak a legritkább esetben talált lexikai indikátort (például *indoklás*: „..., weil/denn ...” (... , mert ...), *következtetés*: „daraus folgt, dass ...” (ebből az következik, hogy ...)). Segítségül inkább a szöveg tartalmi összefüggése szolgálhat.

A könyv záró részében a szerző visszatekintve művére, utal eredeti célkitűzésére: azaz megvizsgálni kutatási területének legfontosabb kérdéseit, hisz meggyőződése szerint egy alig kutatott területen elsősorban problémafelvetésre, globális áttekintésre van szükség.

Összegezve megállapítható, hogy SCHRÖDER könyve elméleti és gyakorlati igényű alapos kutatómunka eredményeit teszi közzé, kritikusan feldolgozott óriási szakirodalmi háttérrel, így a mai napig is gazdagítja a szövegnyelvészeti kutatásokat. Gondolatai számtalan esetben további kérdéseket hoznak felszínre: a társadalomtudományi szaknyelv további vizsgálatára ösztönöznek, melyhez a szerző írása végén kidolgoz egy releváns kérdésekből és problémákból álló minimális és maximális kutatási programot.

Szalai Tünde

Hans-Rüdiger Fluck: Fachsprachen. Einführung und Bibliographie (Szaknyelvek. Bevezetés és bibliográfia)

Francke Verlag, Tübingen, 1991. Uni-Taschenbücher 483. 293 p.

HANS-RÜDIGER FLUCK könyve több kiadást is megért: az itt ismertetett 1991-ben megjelent munka az 1985-ösnek – mely az 1980-ban napvilágot látott 2. kiadás bővített és átdolgozott kiadása – változatlan utánnomása. A könyv megjelenése óta a szaknyelvek vizsgálatában számos új eredmény született, ennek ellenére hiánypótlásnak számít az itt következő ismertetés: FLUCK műve ugyanis ma is alapmunkának számít. Könyvét mindazoknak ismerniük kell, akik a szaknyelvi kommunikáció valamilyen aspektusával kívánnak foglalkozni.

1. A munka – mint ahogyan a bevezető jellegű munkák általában – elméleti alapvetéssel, a legfontosabb meghatározásokkal kezdődik: tisztázza a vizsgálat tárgyát, meghatározza a szaknyelvet mint funkcionális stílust, kitér a szaknyelvek rétegződésére és differenciálódására. A munkának ez a rövid bevezető része tartalmazza azokat az alapinformációkat, melyek nélkül a szaknyelvkutatáshoz nem lehet hozzákezdeni (11-26).

FLUCK a munka elején felveti a kérdést, miben áll a szaknyelvek lényege, mennyiben különböznek a köznyelvtől (*Gemeinsprache*): kiemeli, hogy a szaknyelvkutatásnak és oktatásának nemcsak a lexikára, hanem a szintaxisra is hangsúlyt kell helyeznie, hiszen a szaknyelvek nem csupán attól lesznek azok, amik, hogy sok szakszó fordul elő bennük, hanem mondattani jellegzetességeik által is. Mindez persze nem jelenti azt, hogy a szaknyelvek önálló grammatikával rendelkeznek, de mindenesetre a köznyelvben meg-

lévő eszközök / lehetőségek közül némelyeket nagyobb gyakorisággal vagy speciális jelentésben használnak (12).

A szaknyelvekre vonatkozóan nagyon nehéz egységes definíciót adni. A szakemberek például abban sem értenek egyet, hogy a szaknyelveknek csak az írott nyelvre kell-e vonatkozniuk, vagy a szóbeli megnyilatkozásokat is fel kell ölelniük. Ezenkívül nincsenek olyan kvantitatív kritériumok, amelyek segítségével szaknyelv és köznyelv elhatárolható lenne egymástól, azaz nincs meghatározva sem lexikális, sem szintaktikai szinten, hogy egy-egy szöveg mikor tekinthető / tekintendő szaknyelvinek.

A sok terminológiai bizonytalanság mellett fontosnak tartom SCHMIDT FLUCK által is idézett megállapításait: szerinte a szaknyelv a szakemberek közötti egy bizonyos szakterületre vonatkozó optimális kommunikáció eszköze, melyet egy specifikus szakszókincs, valamint a köznyelvi szókincs és grammatikai eszközök kiválasztásában, használatának módjában és gyakoriságában speciális normák jellemeznek, s amely nem mint a nyelv önálló megnyilvánulási formája létezik, hanem olyan szaknyelvi szövegekben aktualizálódik, amelyek a szaknyelvi réteg mellett mindig köznyelvi elemeket is tartalmaznak (14 kk.).

A terminológiai kérdések után a szerző a szaknyelvek horizontális és vertikális rétegződéséről beszél (16 kk.). Horizontális rétegződésen azt értjük, hogy a szaknyelveknek a sokaságát különböztetjük meg: az egyes szakterületeknek megfelelően számuk mintegy 300-ra tehető.

A szaknyelvek vertikális tagolása a vonatkozó szakirodalomban nem egységes: különböző, két vagy három réteget megkülönböztető csoportosítások léteznek, például attól függően, hogy a szakszókincs mennyire közérthető, vagy sem, mennyiben elméleti-tudományos, vagy inkább gyakorlati, mennyire terminologizált, vagy sem (17 kk.).

2. A munka 2. fejezete áttekintést ad a szaknyelvek keletkezéséről és fejlődéséről, a kezdetektől napjainkig (27-33).

A szaknyelvek keletkezése visszanyúlik a 9-14. századba, s kétségtelenül a munkamegosztás fejlődésére vezethető vissza. A legrégebbi szaknyelveknek a földművesekét és a halászokét tekintjük. A kezdeti időkről azonban – írásos források híján – nem tudunk sokat, nem is szólva az írásos idők előtti korokról. Támpontul szolgálnak a varázsigék, a receptek, az imádságok, valamint a latinból átvett jövevényszavak.

A német szaknyelvek a 14. század közepétől követhetők nyomon, számos írásos emlék – rendeletek, a kézművescéhek jegyzőkönyvei stb. – segítségével. A középkori kézművesség szaknyelvét nyelvjárási hatás jellemezte, metaforikus jelleg, s alacsony mértékű differenciáltság, s összességében véve jóval nagyobb teret adott az egyéni megnyilvánulási módoknak, mint a mai szaknyelvek. A kézműves szaknyelvek jó része az iparosodás következtében kihalt, illetve némelyek átmentődtek a megfelelő szakemberek nyelvébe.

A tudományos szaknyelvek ugyancsak a középkortól követhetők nyomon, a kémia, az orvoslás, a filozófia, a jog és a hadviselés stb. területén. A 18. századig a latin volt a tudományos szaknyelv, amikor is számos latin munka német fordításának megszületésével, a tudományos diszciplínák egyetemeken való megjelenésével a szak- és tudományos nyelvek elszakadtak a latintól.

A 18-19. század ipari forradalma a szaknyelvekre is forradalmian hatott: a szaknyelvek egyre differenciáltabbakká váltak, s ez a folyamat a 20. században még tovább fokozódott a tudományos-technikai szaknyelvek robbanásszerű sokasodásával. A szaknyelveknek napról napra új dolgokra kell elnevezést találniuk, s az állandó megújulás mellett ugyanolyan gyorsan halnak is el szavaik. A szaknyelvek szókincse egyre nagyobb mértékben nemzetközi, emellett meglehetősen komprimált és bonyolult, s ezért egyre többször vezet kommunikációs akadályokhoz. Ezért fontosak azok a szaknyelvi szótárak, melyek a szakemberek és a laikusok közötti kommunikációt (is) segítik.

3. A rövid történeti kitérőt követő fejezet a szaknyelvek korunkbeli jelentőségét, pozitív és negatív hatásukat taglalja (34-46). Mind a tudományokban, mind a technikában fontos szerepet tölt be a szaknyelv mint a megismerés eszköze: megfigyelések rögzítésére szolgál, hipotézisek és teóriák felállítására, felismerések továbbadására. Mint eszköznyelv egzaktnak, gazdaságosnak és „könnyen kezelhetőnek” kell lennie (például írásban, kiejtésben).

A valóság egyre bonyolultabbá válása szükségképpen a szaknyelvek egyre nagyobb méretű differenciálódásához vezet, s ezáltal azok egyre inkább eltávolodnak a köznyelvtől. Felmérések bizonyítják, hogy a szaknyelvek gyakran kommunikációs akadályokat, korlátokat szülnek, nemcsak szakemberek és laikusok között, hanem szakemberek és szakemberek között is. Nem ritkán szükség lenne egy tolmácsra, aki németről németre, azaz a „kínaiul” hangzó szaknyelvből világosan érthető nyelvre fordítana. A kommunikációs akadály akkor válik cselekvési korláttá, ha a szaknyelv – például a hivatal nyelve vagy a jog nyelve – a közembert célozza meg. Jól mutatja ezt az a tény, hogy a „közember” jogait a törvény előtt leginkább ügyvédje segítségével képviselheti, aki interpretálja számára az érthetetlen jogi szöveget. Korunk azonban egyre inkább megköveteli, hogy szakszavak tömegét megértsük – gondoljunk a tömegkommunikációra –, sőt aktívan is használjuk őket.

Mivel a szaknyelvek egyre jobban eltávolodni látszanak a köznyelvtől, egyre felerősödnek azok a hangok, melyek ellentétes fejlődési irányt sürgetnek: a szaknyelveknek törekedniük kell arra, hogy általánosan érthetők legyenek, különösen érvényes ez olyan szaknyelvekre, mint például a társadalomtudományok és politika szaknyelve, amelyek nemcsak a szakemberek közötti optimális megértést vannak hivatva segíteni, hanem az osztársadalmi folyamatok irányításának eszközeként is szolgálnak. Ha tehát a szaknyelvek és a köznyelv közötti szakadék nő – érvel FLUCK (43) –, akkor könnyen megteremtődik a nyelvi manipuláció lehetősége. A szaknyelv és a köznyelv közeledését két irányból képzelem el: egyrészt a szaknyelveknek kell valamelyest közérthetőségre törekedniük, a másik utat pedig a laikusok általános műveltségének javításában látja. Fontos szerepet szánna ebben a közeledési folyamatban a tömegkommunikációs eszközöknek is, ezek azonban – a szerző véleménye szerint – még távol vannak attól, hogy a társadalom különböző csoportjai között optimális közvetítőeszközként működjenek.

4. A munka negyedik fejezete (47-59) a szaknyelvek nyelvi jellegzetességeivel foglalkozik, először lexikai, majd szintaktikai szinten.

A szaknyelveknek a szakszavak a legmeghatározóbb konstituáló elemei. A köznyelv szavaival szemben terminus jellegűek, kevésbé függenek a kontextustól, azaz kon-

textusautonómok (47). Ami a szakszavak szófaját illeti: a legtöbbjük főnév, illetve melléknév, az igék száma lényegesen kisebb.

Az egyes szakterületek differenciálódása a szaknyelvek szókincsének állandó bővülését vonja maga után. A szakszókincs gyarapodásának számos produktív módja van: köznyelvi szavak új jelentéssel való felruházása, szóösszetétel, szóképzés, szófajváltás, szóátvétel és tükörfordítás. A csonkítással keletkezett szavak és a betűszavak nagy aránya miatt használják a szaknyelvekre olykor az „Akü-Sprache” elnevezést (a német *Abkürzung* = 'rövidítés' szóból – 55).

A szaknyelvek mondattanára vonatkozóan FLUCK megállapítása szerint az úgynevezett funkcióigés szerkezetek (*Funktionsverbgefüge*) használata, az igék jelentésének elhalványulása, valamint a szenvedő szerkezetek használata jellemző. E jellegzetesség hátterében a szaknyelveknek az az általános törekvése áll, hogy minél kevesebb szóval minél több információt, minél világosabban fogalmazzanak meg.

5. A könyv következő (5.) fejezetében (60-109) a gazdaság, a technika, a kézművesség, a közigazgatás, a társadalom, a tudomány és a művészetek területeihez tartozó szaknyelveket vesz nagyító alá a szerző, közelebbről: a börze, a fémfeldolgozás, a halászat, a közigazgatás, a politika, a nyelvészet, a kémia, a fizika, az orvostudomány és a színház szaknyelvét. A szerző a felsorolt szaknyelveket röviden jellemzi. Helyhiány miatt itt csak egyet emelnék ki: a nyelvészet szaknyelvét. Erre a metanyelvként használatos szaknyelvre is jellemzőek a túlsúlyolt egyszerű mondatok, a nominális stílus, s a java-részt nemzetközi terminológia. Jellemző a terminológia állandó újradefiniálása: a sok „privát terminológia” zavart kelt, s oda vezet, hogy „»Linguistik treiben« heute mit »Bildern neuer sprachwissenschaftlicher Termini« identifiziert werden kann” (nyelvészettel foglalkozni ma új nyelvtudományi terminusok képzésével egyenértékű) (idézi KARL-HERMANN KÖRNER szavait FLUCK – 82). Ezt a tendenciát mutatja a nyelvészeti bevezető munkák, valamint a nyelvészeti lexikonok egyre növekvő száma is.

6. Az egyes szaknyelvek bemutatása után FLUCK rátér a szaknyelvi normák, azaz a terminológiai normák felállításának kérdésére (6. fejezet, 110-133). Két feladatot különböztet meg egymástól: az egyik az egyes terminusok szabályozása, a másik pedig a terminológiai alapelveké, mindkettő vonatkozik mind a nemzeti, mind a nemzetközi szintre. Nemzeti szaknyelvi szabályozás minden ipari országban van; kezdete Németországban 1917-re datálódik. Ezt a feladatot jelenleg a DNA (Deutscher Normenausschuß) végzi, melyhez több száz további normaszabályozó bizottság csatlakozik. A DNA bizottságainak egyike az úgynevezett Terminologie-Ausschuß (Terminológia-bizottság), mely német, osztrák és svájci szakemberekből, nyelvészekből és filozófusokból áll. Ez a bizottság dolgozza ki azokat az alapelveket, amelyek segítségével az egyes tudományterületek terminológiája javítható, egységesíthető, illetve a bizottság koordinálja az egyes albizottságok szaknyelvekre vonatkozó gyakorlati munkáját is. A DNA munkájának eredményeként már 1960-ban megjelent a „DIN 2330” című munka, mely a terminológiai szabályozás alapelveit, normáit rögzíti. Így például megadja a *fogalom (Begriff)* jelentését: „eine Denkeinheit, in der Eigenschaften und Zusammenhänge von Gegenständen erfaßt sind” (egy gondolkodási / gondolati egység, mely tárgyak tulajdonságait és összefüggéseit ragadja meg) (115). A fogalom tartalmát definíció rögzíti. A fogalom nem egyedül, izoláltan létezik, hanem mindig más fogalmakkal alkotott szisztematikus összefüggésben,

melyben átfogó fogalmakat (*Oberbegriff*) és specifikus fogalmakat (*Unterbegriff*) különböztetünk meg. Ez utóbbiak az átfogó fogalmakhoz képest még további (megszorító) jegyekkel rendelkeznek. A fogalomalkotás eme vertikálisan elrendezendő útját nevezi FLUCK *fogalomlétrának* (*Begriffsleiter*) (116). A fogalomrendszer másik – horizontálisan építkező – vonulata a *fogalomsor* (*Begriffsreihe*). Az elmondottakból következik: „Begriffssysteme ergeben sich aus Begriffsleitern, in denen jede Stufe je nach dem Zusammenhang zu einer Begriffsreihe erweitert ist” (A fogalomrendszerek fogalomlétrákból állnak, amelyekben minden szint összefüggései szerint egy fogalomsorrá bővül) (FLUCK 116, idézet a DIN-ből, 2).

A fogalmakat definiáljuk, de a kommunikációban nem definíciókat, hanem elnevezéseket használunk, amelyek sokkal gazdaságosabbak. Az elnevezésekre, azaz a szaknyelvi terminusok milyenségére vonatkozóan a DIN 2330 azt mondja, hogy ezeknek világosnak, egyszerűnek, érthetőnek, könnyen kiejthetőnek és toldalékolásra alkalmasnak kell lenniük, ezenkívül mind formájukat, mind jelentésüket tekintve bele kell illeniük az adott nyelv rendszerébe, s nem utolsósorban alkalmazkodniuk kell a nemzetközi gyakorlathoz is.

A nemzetközi szintű koordinációt az ISO (International Organization for Standardization) végzi, melynek a terminológiai szabályozásért felelős bizottságában (Technische Komitee) 43 nemzeti és 35 nemzetközi szervezet képviselteti magát (1972-es adat, vö. 128). A nemzetközi terminológia egységesítésének szükségességét mutatja az 1971-ben Bécsben az UNESCO által létrehozott „International Information Centre for Terminology” (Infoterm) is.

7. A könyv 7. fejezete a szaknyelvek fordításának szükségességét részletezi, és kitér az oktatásban betöltött szerepükre is (134-159).

A nemzetközi tudományos-technikai együttműködés szükségessé teszi azon országok nyelvének és szaknyelvének elsajátítását, amelyek ebben a fejlődésben vezető szerepet játszanak. Ugyanakkor oly nagy az irodalmi és tudományos-technikai írások fordítása iránti igény, hogy évszázadunkat joggal a fordítás századának tekinthetjük (134). A természettudományos irodalom mintegy fele olyan nyelveken jelenik meg, amelyeken a föld tudósainak több mint fele nem tudja elolvasni őket. A tudományos eredmények gyors fordításával azonban fölösleges beruházásokat lehet megtakarítani. FLUCK megemlíti például, hogy a Szovjet Tudományos Akadémia 1950-es eredményeit az algebra felhasználására vonatkozóan bizonyos elektromos áramkörök kiszámítására csak öt év késéssel tudtak angolra fordítani, holott a tudományos eredmények időbeni hozzájutásával az amerikai kutatás mintegy 60 millió márkát takaríthatott volna meg.

A szaknyelvi szövegek fordítása sok nehézséget rejteget: nem igaz ugyanis az a laikus nézet, mely szerint „csupán” a szaknyelvi terminológiát kell „kicserélni”. A szakfordítónak alapos szakmai, tárgyi ismeretekkel kell rendelkeznie, csak akkor tudja a fordítandó tudományos-technikai problémákat érthetően és pontosan átültetni a célnyelvre. Nyelvi és szakmai tudásnak elválaszthatatlan egységet kell képeznie, csak így képes a szakfordító megbirkózni például az úgynevezett ’hamis barátok’, azaz *faux amis* problémájával, a kiinduló és a célnyelvi elemek szemantikai inkongruenciájával, a homonímiával, nem is beszélve a szintaktikai és stilisztikai fordítási nehézségekről. Ezeket a buktatókat a fordítógép a mai napig nem tudja emberi segítség nélkül leküzdeni, s talán soha nem is fogja tudni.

A szaknyelvek fordítási nehézségeinek taglalása után FLUCK áttekintést ad a szaknyelvek helyéről az oktatásban (141-153). Az ideális az volna, ha a leendő szakfordító párhuzamos képzésben venne részt, mely egyrészt a szakképzésből állna (például jogtudományok), másrészt pedig az idegen nyelv(ek)re koncentráló fordító- és tolmácsképzésből. Mivel ez a gyakorlatban (még) kivitelezhetetlen, ezért a nyelvi képzés elsődlegességére épülő fordító- és tolmácsképzés csak azt tűzheti ki céljául, hogy néhány szakterület segítségével elsajátíttassa hallgatóival azokat a technikákat, amelyek segítségével később képesek lesznek beledolgozni magukat – nyelvi és szakmailag is – egy bizonyos szakterületbe. A képzés hatékonyságát és racionalizálását számos szakszótár segíti, melyeket gyakorisági vizsgálatok eredményei alapján állítottak össze. Hiányosságnak tekintendő, hogy oly kevés audiovizuális segédanyag áll a szaknyelvtanítás segítségére.

A szaknyelveknek legalább receptív szintű ismerete fontos mindenki számára, hisz ez tesz bennünket képessé a társadalmi életben való aktív részvételre. Ezen a területen tehát a különböző iskoláknak, képzési szinteknek kiemelkedő feladata van. Az iskolai anyanyelvi oktatás egyik célja, hogy a tanulókat különböző szociolektusokkal és „technolektusokkal” (*Technolekte*) ismertesse meg, ugyanakkor viszont az anyanyelvi oktatásban egyelőre még nem fordítanak elegendő figyelmet a szaknyelvekre, jóllehet ez segítené a szaknyelvek okozta kommunikatív korlátok lebontását. A szakembereket képző oktatási intézményekben (*berufsbildende Schulen*) a szaknyelvek nagyobb teret kapnak, az oktatás módszerei azonban nem alkalmasak arra, hogy velük szakirányú nyelvi-gondolkodási rendszereket lehessen elsajátítani. A szaknyelvek a szabadidős tevékenységekben – elsősorban a sportban – is jelen vannak, az itt szükséges szakszókincs elsajátítása azonban nem okoz különösebb nehézséget.

8. FLUCK könyvének nyolcadik fejezete (160-179) a szaknyelvek és a köznyelv kölcsönhatásával foglalkozik: leginkább arra a kérdésre keresi a választ, hogyan hatnak a szaknyelvek a köznyelv szókincsére és mondattanára, mi a szerepük a szaknyelvi elemeknek a köznyelvben, milyen szerepet töltenek be a reklám nyelvében és szépirodalmi művek stilisztikai eszközeiként. FLUCK számtalan példát sorol fel a szaknyelveknek a köznyelvbe való „beférkőzésére”, ezek felsorolásától azonban itt el kell tekintenünk.

A szaknyelvek benyomulnak a reklámnyelvbe is, olykor megalapozottan, mert az áru bemutatásához szükségesek, olykor azonban csak a tudományosság látszata céljából. Az irodalmi művekben a szaknyelvek sajátos stílus eszközként szolgálnak: jellemzik a munkahelyi atmoszférát, a kort vagy a szereplőt, azaz a realitáshű ábrázolás szolgálatában állnak (gondoljunk csak Zola, Baudelaire egyes műveire vagy a science-fiction-irodalomra). A köznyelv és a szaknyelvek kölcsönhatása témakörében FLUCK igen röviden kitér arra is, hogyan hat a köznyelv a szaknyelvekre (175 kk.), és ismételt hangsúlyozza, hogy a szaknyelvek lexikai bázisát és grammatikai vázát a köznyelv adja (*Gemein- / Standardsprache*). A köznyelv és szaknyelvek egymásra gyakorolt hatása tehát kölcsönös.

9. Könyvének 9. fejezetében nyelv- és ismeretelméleti háttérkutatással foglalkozik a szerző, azaz a nyelv, a gondolkodás és a valóság kapcsolatának kérdését vizsgálja, azt, vajon meghatározza-e – s ha igen, akkor mennyire – a nyelv a megismerést, vajon lehetséges-e gondolkodás nyelv nélkül, illetve milyennek kellene lennie az ideális nyelvnek (180-189).

A nyelvi relativitáselmélet taglalásakor visszatekint HUMBOLDT-ra, WHORF-ra és az ő munkáikra támaszkodó WEISGERBER-re. A szaknyelvekkel való összefüggésben idézi HELMUT GIPPERT (Denken ohne Sprache? Düsseldorf, 1971. 37). Az ő véleménye szerint „alle wissenschaftliche und nichtwissenschaftliche Begriffsbildung nicht nur an sprachliche Voraussetzungen gebunden ist, sondern daß die Begriffe selbst sprachlicher Natur sind und es außersprachliche Begriffe im Grunde gar nicht geben kann” (minden tudományos és nem tudományos fogalomalkotás nemcsak hogy nyelvi előfeltételekhez van kötve, hanem maguk a fogalmak nyelvi természetűek, s nyelven kívüli fogalmak alapján véve nem is létezhetnek). Ezzel a ténnyel függ egyébként össze a mesterséges nyelvek problémája is: a mesterséges nyelvek is rá vannak utalva a természetes nyelvekre.

A természetes nyelvek struktúrája pozitívan befolyásolhatja a tudományos fogalomalkotást: példaként FLUCK a *langage*, *langue* és *parole* természetes nyelvben adott hármas tagolását hozza. A nyelv és gondolkodás kapcsolatának kérdését csak felületesen érinti a szerző. Ismét GIPPERT (1971. 35) munkájából idéz, miszerint „die Sprache vermutlich bei allen höheren Denkleistungen mitbeteiligt ist” (a nyelv feltehetően minden magasabb szintű gondolkodási tevékenységnél jelen van).

A jól működő szaknyelv természetes nyelv és mesterséges jelrendszer keveréke. Míg azonban a természetes nyelv sokszor többféleképpen értelmezhető, ez a szaknyelvekben kerülendő: a jog nyelve egy pontos fogalomhálózattal próbálja leképezni a nyelven kívüli valóságot, ez azonban egy pontatlan köznyelvre épül, olyan szavakra, melyeknek jelentése nem egyértelmű (például *betrügerisch*, *gewissenlos*, *treuwidrig* – 186).

10. A könyv utolsó fejezete a 80-as évek szaknyelveivel és az akkori szaknyelv-kutatással foglalkozik (190-232). Olyan témák kerülnek tehát ismételt sorra, amelyeket a szerző munkája előző fejezeteiben már kifejtett. Ismét olvashatunk a szaknyelvek társadalmi jelentőségéről, magáról a szaknyelv definíciójáról, a szaknyelvek differenciálódásáról, a szaknyelvek és a köznyelv viszonyáról, a szaknyelvek okozta kommunikációs konfliktusokról, a szaknyelvek jellegzetességéről a szavak, a mondat és a szöveg szintjén, a szaknyelvi normák felállításáról stb. Megannyi téma újból terítékre kerül, tehát az olvasónak – a jobb megértés érdekében – fel kell idéznie mindazt, amit ezekről a témákról az előzőekben már olvasott. Ezért tehát szerencsésebb lett volna, ha a szerző a 10. fejezet alfejezeteit, melyek a 80-as évek szaknyelv-kutatását mutatják be, a megfelelő korábbi fejezetekbe bedolgozta volna. Így a könyv felépítése logikusabbá, egyszerűbbé, áttekinthetőbbé vált volna. Az alábbiakban csak jelzésszerűen emelek ki ebből a részből néhány – véleményem szerint fontos – gondolatot.

A szaknyelvek mondattani vizsgálatát különböző írott és beszélt köznyelvi szövegfajtákon kell elvégezni. Mivel a szintaktikai jellemzők nem univerzálisak, hanem egy adott nyelvre jellemzők, ezért a kontrasztív vizsgálat is sok tanulsággal járhat. FLUCK beszélt az igék jelentésterjedelmének szűküléséről a szaknyelvekben, amely a nulla vagyértékű igék eltűnéséhez, a kétvegyértékű igék fokozott használatához és a három- és négyvegyértékű igék köznyelvhez viszonyítva ritkább használatához vezet. Az igevalencia kutatása a szaknyelvekben azonban még sok kérdést tartogat.

Az újat a szaknyelvek kutatásában a szöveg szintje felé fordulás hozta, azaz a szaknyelvi szövegfajták vizsgálata. FLUCK ismertet néhány próbálkozást a szakszövegek szövegtani leírására vonatkozóan (például DIETER MÖHN – ROLAND PELKA: Fachsprachen.

Tübingen; 1984. LOTHAR HOFFMANN: Kommunikationsmittel Fachsprache. Berlin, 1984.). A szövegsemantikai, funkcionális és pragmatikai struktúrák leírásához azonban további empirikus vizsgálatokra van szükség.

A szaknyelvek oktatására, azaz a szaknyelvek idegennyelv-tanításba és anyanyelvi oktatásba való bevonására vonatkozóan FLUCK további kutatások szükségességét hangsúlyozza, az oktatás módszerei ugyanis meglehetősen kidolgozatlanok. Hasonlóképpen további kutatás tárgyát képezi a szaknyelvek leírhatóságának kérdése, valamint megtaníthatóságuk mellett megtanulhatóságuk módjai is. A szaknyelvkutatásnak a nyelv minden szintjére ki kell terjednie, a különböző szövegfajták elkülönítésével is foglalkoznia kell, illetve a szóbeli szaknyelvi kommunikációt is vizsgálnia kell. A szaknyelvi kutatásoknak interdiszciplinárisnak és kontrasztívnak kell lenniük.

FLUCK munkája megismerteti az olvasót a szaknyelvkutatás legfontosabb kérdéseivel és eredményeivel, 1985-tel bezárólag. A szaknyelvek általános jellemzői mellett néhány szaknyelvre részletesen is kitér. A könyv nyelvezete mindvégig gördülékeny, felépítése a 10. fejezetig logikus, kár, hogy ezt megtöri némiképp az utolsó fejezet. Ennek a tematikusan megfelelő fejezetekbe való beépítése elkerülhetővé tette volna a felesleges ismétlődéseket.

Nagy értéke a könyvek az a mintegy 50 oldalnyi bibliográfia, mely a szaknyelvkutatásra vonatkozó szignifikáns német, francia és angol nyelvű irodalmat adja meg. A bibliográfia a szakirodalmat a századfordulótól napjainkig, egészen pontosan 1985-ig (a könyv 3. kiadása megjelenésének időpontjáig) öleli fel. A bibliográfia tematikus csoportosítását igen szerencsésnek tartom: a szerző az irodalmat 12 téma köré gyűjtve tárja (például szaknyelvi fordítás; interferenciakutatás; szaknyelvek a képzésben és oktatásban; a szaknyelv és a köznyelv stb.).

A könyv különösen ajánlható azoknak, akik ezután kezdenek el szaknyelvkutatással foglalkozni. A munka ugyanis – noha az alapjául szolgáló első kiadás immár 14 éve jelent meg – a szaknyelvekre vonatkozóan olyan alapvető tudnivalókat tartalmaz, melyek FLUCK könyvét ma is alapl munkává teszik.

Forgács Erzsébet

**Hartmut Schröder (szerk.): Subject-oriented Texts
Languages for Special Purposes and Text Theory
(Témaorientált szövegek. Speciális nyelvek és szövegelmélet)
Walter de Gruyter, Berlin – New York, 1991. 322 p.**

A kötet a PETŐFI S. JÁNOS által szerkesztett szövegelméleti kutatások sorozat 16. kötete. Témája egy új interdiszciplináris kutatási terület, a szöveggözpontú kutatási módszerek alkalmazási lehetőségei az LSP (Languages for Special Purposes) kutatásában.

Általános bevezetőjét (1-49) a kötet szerkesztője tematikus és bibliográfiai irányadónak szánja. A szövegnyelvészeti és az LSP-kutatás eredményei, valamint a kötetben használt alapvető terminusok és megközelítési módok rövid ismertetése mellett hangsúlyozza azokat a nehézségeket, amelyekkel az új kutatási területnek éppen multidiszciplináris jellegéből fakadóan kell szembenéznie: mivel az egyre növekvő mértékű speciáli-